Manca Komanova:

Na Gorenjskem je luštno.

Kres. Na predvečer kresnega dne, to je 23. junija, gredo otroci v gozd in nabero velike šope praproti. To praprot razsteljejo zvečer po vseh shrambah ter jo puste tako ležati do drugega dne. To je zato, ker pride to noč na praprot počivat sv. Janez Krstnik.

O mraku začno goreti po raznih gričih mogočni kresovi. Ti ognji so skoro slični onim na pustni večer. Razloček je le ta, da so takrat, ko se »žge pust«, navzoči večinoma otroci, dočim se okrog kresnega ognja zelo radi zbirajo vsi odrasli ljudje.

Kresna noč je posebno blagoslovljena v tem oziru, da se zamorejo izkopati bogati zakladi zlata, to pa le, če je dotični, ki koplje, brez greha in v polni milosti božji. Ako ne, mu slaba prede. Zaklad sicer vseeno dvigne, toda za zameno mora zapisati svojo dušo hudobi.

Vero v zakopane zaklade ima naše ljudstvo najbrž vsled tega, ker so naši dedi v francoskih ali pa še preje v turških časih zakopavali svoj denar v zemljo. Danes se nam zdi to precej čudno, toda pomisliti moramo, da tedaj ni bilo na razpolago hranilnic kakor dandanes. Da bi bil spravil denar v hiši, na to ni bilo misliti, kajti sovražnik — to je bil zlasti brezdušni Turek — mu je pokradel in opustošil vse, slednjič pa še zapalil hišo.

Marsikaterega gospodarja so odgnali Turki v sužnost, kjer je umrl nasilne ali pa tudi naravne smrti. In tako je šla skrivnost o zakopanem denarju z njim v grob. Denar pa je mirno počival v zemlji sto, dvesto in še več let. Prostor, v katerem je bil zakopan, je med tem časom že večkrat menjal gospodarja. Pa se je naključilo, da je tedanji posestnik pripravljal na tistem prostoru kako šupo, kozolec, klet in podobno. Pa je začel kopati in —tresk — zadel je s krampom v zlat in srebrn denar. In ker srečnemu najditelju ni bila zgodovina »zaklada« seveda nič znana, je bil trdno prepričan, da je on ta »zaklad« otel naravnost iz vragovih krempljev.

Pa zakaj — bo vprašal marsikdo — je ljudstvo te zaklade smatralo za več ali manj vragovo lastnino?

Čisto logično. Naš človek pričakuje vse dobro od zgoraj. Gori so nebesa, gori je Bog. Globoko doli pod zemljo pa kraljuje vrag in kar pride od spodaj gori, je prav gotovo kaj z vragom v zvezi. To velja seveda tudi za zakopani denar.

Iz nekaterih takih resničnih izkopnin so se potem spočele mnogotere in raznovrstne bajke, ki so se v bujni fantaziji košatile od ust do ust. Najbolj je oblagodarjena z njimi kresna noč. V zabavo in razvedrilo jih tu nekaj navajam.

Blažonov očka od sv. Katarine — od tedaj gospodari že četrti rod — je živel v vednih denarnih stiskah. Pa se je domislil, da je šel na kresno noč prosit vraga za denar. Zbral je nekaj pogumnih prijateljev in šel z njimi okrog polnoči na neko križpotje. Napravil je z blagoslovljeno palico okrogel ris (6 čevljev v premeru), stopil vanj in začel klicati vraga, da bi mu prinesel en mernik cekinov. Prijatelji pa so stali izven risa in strahoma čakali, kaj bo. Ko je Blažon tretjič zaklical: »Zemlja odpri se, vrag, prikaži se in mi brez zahtevka moje duše daj en mernik cekinov«, tedaj se je razpočila zemlja in hudi duh v podobi smrdečega kozla je bušknil na dan ter se vstopil tik Blažona. Iz gobca mu je molel dolg goreč jezik, ki je segal tako blizu Blažonovih rok, da mu je osmodil nohte. Blažon bi bil rad pobegnil, toda ni mogel napraviti niti koraka. Vsi drugi, ki so stali izven risa, pa so zbežali urnih krač na vse vetrove. Eden je tekel v šentviško župnišče in priklical župnika. Prosil ga je toliko časa, da se je župnik po dolgem obotavljanju odpravil »vraga panat«. Dospevši do usodnega mesta, je našel še vse tako, kakor mu je pripovedoval možakar. Hudoba je stala kakor pribita in s svojim gorečim jezikom pridno palila nohte nesrečnemu Blažonu, ki je bil vsled strahu in groze bolj mrtev nego živ. Denarja ni bilo nikjer videti.

Župnik je brž vzel v roke črne bukve in začel spravljati vraga nazaj v pekel. A pokazalo se je, da je bil župnik še premalo svet mož in hudoba se je njegovim molitvam samo ostudno režala. Nato so poslali v Škofjo Loko po nekega silno pobožnega kapucina, ki je po dolgih ceremonijah dosegel, da se je zemlja zopet odprla in hudobec se je s strašnim tuljenjem vdrl nazaj v pekel. Koliko je imel pobožni kapucin truda s hudobcem, se je jasno videlo iz tega, da so znojne kaplje, ki so oblivale kapucinovo telo, prodrle skozi gosto raševino in zlasti kapuca (kuta) je bila vsa polna potnih kapelj, ki so bile tako debele kakor jagode od velikega rožnega venca.

Tako je bil Blažon zaenkrat rešen hudobnega duha. Da ni šel potem nikoli več vraga klicat, to se umeje.

Tudi v vasi Drulovki pri Kranju so šli nekoč ondotni fantje na kresno noč v ris. Kar naenkrat pa se je pojavila grda, kot žrd debela in kakih sedem metrov dolga kača. Mesto oči je imela dva žareča oglja. Fantje so vsi preplašeni zbežali, toda kača je hitela za njimi. K sreči pa so fantje zavili na bližnje pokopališče. To jih je rešilo. Kača, ki je bila seveda sam satan, je prihitela do ograje, a notri ni mogla, ker je bilo pokopališče blagoslovljeno. Čakala je trdovratno na fante pred ograjo. V tem je udarila ura v zvoniku polnoč in kača se je na mestu vdrla v zemljo.

Stari Markovec iz Cerngroba pri Škofji Loki pa je bil mnenja, da se zamore na kresni večer izkopati zaklad tudi brez sodelovanja hudobnega duha. Zaklad leži navadno v bližini drevesa, v katerega je svoj čas udarila strela. Glavni pogoj je pridno kopanje in strogo molčanje. Niti enega glasu ne sme dati kopalec od sebe.

Markovčevi sosedje pa, ki so nekateri tudi blizu toliko stari kot on sam, vedo povedati, da je Markovec nekoč pod neko staro, od strele razcepljeno hruško izvohal zaklad. Že je prikopal do njega in že se je pest rumenih cekinov zakotalilo pod motiko, kar se naenkrat srečnemu Markovcu pripeti nekaj človeškega. Glas sicer ni prišel iz ust, ali zadoščal je, da je ves denar naenkrat izginil. Vse kopanje je bilo zaman in Markovec je šel potrt domov.

Še lažje pa prideš na kresno noč do bogastva, ako zamoreš dobiti od zelene žabe bedro, tri zrna blagoslovljene soli in dlako od devetih mačk. Ko si s temi rečmi opremljen, pojdi na kresno noč na kak hribček in kmalu boš zagledal zeleno lučico. Hiti proti njej in ko pritečeš do lučice, bo sama od sebe ugasnila. Ti pa takoj začni kopati, kajti pod prostorom, kjer je svetila lučica, se nahaja prav gotovo zaklad.

Ako najdeš praprotno seme in ga na kresno noč nosiš pri sebi, razumeš vse, kar govore živali. Toda kdor umeje živalsko govorico, mora še tisto leto umreti. Zato ni dobro preveč stikati za praprotnim semenom.

Iz tega vidimo, da pri nas kroži o kresni noči precej bajk in vraž. Pa tudi v drugih ozirih nam je ostalo še precej praznoverja, ki se zrcali n. pr. v nastopnih, zelo udomačenih izrekih:

1. Če imaš spomladi, ko slišiš prvikrat zakukati kukavico, obilo denarja pri sebi, boš bogat celo leto.
2. Če tuli pes, voha mrtvaški duh. (Mrlič je v bližini).
3. Čuk na strehi, mrlič v hiši.
4. Če pri hiši poje kokoš, izpoje gospodarja. (Gospodar bo kmalu umrl).
5. V petek ne začenjaj z nobenim delom, ker petek je nesrečen dan.
6. Če zjutraj srečaš na cesti preje žensko nego moškega, boš imel tisti dan smolo.
7. Če otrok pri krstu joka, se bo pozneje veliko smejal. (Bo srečen v življenju).
8. Ako umirajoči nikakor ne more umreti, odpri okno, da zamore duša poleteti v nebo.
9. Ako se ti sanja od uši, boš štel denar.
10. Ako sanjaš o kruhu, bo umrl tvoj sorodnik.

11. Ako sanjaš, da ti kdo izdere zob, bo umrl tvoj prijatelj.

12. Ako se ti sanja o kom, da je umrl, bo dotičnik še dolgo živel.

13. Nevesta, ki pred poroko ne joka, bo jokala pozneje.

14. Ženin, ki pred poroko poje, bo po poroki klel.

»Pananje« ali »zagovor«.

Kačo, pa naj si bodi že te ali one vrste, smatra naše ljudstvo za žival, ki se je drži nekaj vražjega. In če koga doleti nesreča, da ga piči kača, tedaj je treba predvsem, da se ta strup izžene iz človeka potom »pananja« ali »zagovora«.

Človeka, ki zna »panati«, seveda ne najdemo za vsakim plotom. Za ta delikatni posel je treba posebno bistroumne glavice.

V Šmartnem pod Šmarno goro je neko staro ženico pičil gad v palec desne noge. Noga je začela otekati in ženici je postajalo slabo. Sosedje so stopili skupaj in kmalu je bilo sklenjeno, da se mora nemudoma poiskati »zagovornik«, ki bo »panal« kačji strup.

Splošno mnenje je bilo, da je za ta posel najboljši in najbolj učen stari Fajfar iz Vodic, ki je v svoji mladosti veliko hodil po svetu, se marsikaj naučil in baje panal veliko kač. Halo brž s koleseljem ponj!

Minula je dobra ura, ko je priropotal koleselj z zagovornikom. Ženici je med tem postajalo vedno slabejše in sklenila je roki kakor k molitvi, ko je zagledala svojega dozdevnega rešitelja.

Zagovornik, možak z dolgimi sivimi brkami in lokavim pogledom, se je kretal s tako samozavestjo, kakor bi bil požrl vso učenost celega sveta. To vedenje je kaj čudno harmoniralo z njegovimi špehastimi hlačami, razcefranim suknjičem in silno umazano srajco. Pregledal je bolnici nogo in rekel:

»Hm, saj sem vedel. To je bil modras in celo tak modras, ki je brej (oplojen). Vsled tega je njegov strup podvojen. Zato se bom moral potruditi. Kar začnimo!«

Nato je položil levico tesno na prsi, z desnico pa je delal nad bolničino glavo velike križe. Med tem početjem je skoro kričal:

»V božjem imenu rečem, da naj se pobere vražji strup iz tebe! Kar je božjega v tebi naj se potrošta, kar pa je hudega, naj zbeži iz tebe do zadnje dlake, ki jo ima hudič na repu. Tisti angel, ki je kačo iz raja zapodil, naj to kačo preseka, in tista Mati Božja, ki je kači glavo strla, naj še enkrat to kačo tako pohodi, da bo ves strup odletel v pekel in se v peklu po tleh poflajštral. Kar je božjega v tebi, naj se potrošta, kar je hudega naj zbeži iz tebe do zadnje dlake, ki jo ima hudič na repu. Amen!«

Na to učeno in originalno »pananje« je ženica seveda morala tako ozdraviti, o tem vsaj so bili prepričani vsi navzoči. In tako je brezdvomno mislil tudi bolničin sin, ki je stresel v zagovornikov žep pest srebrnega denarja.

Vse to se je godilo na dvorišču tik ceste. Slučaj pa je hotel, da je ravno tisti hip, ko je koleselj z zagovornikom odropotal, prišel po cesti gospod, z dolgo črno brado in zlato obrobljenimi očali na nosu. Videč tropo ljudi, je obstal in vprašal, če se je morda pripetila kaka nesreča. Ko so mu kmetje na kratko pojasnili, za kaj gre, so se gospodu strahovito zabliskale oči. Pristopil je k bolnici, ki je še vedno sedela na nekem tramu, in zagrmel okoli stoječim:

»Bedaki! Prinesite hitro škaf mrzle vode!« Ta ukaz se je glasil v takem tonu, da pač ni bilo mogoče odreči. Kakor bi trenil, je bila voda na mestu. Gospod je pa med tem vzel iz žepa nožiček, nekoliko prerezal ženici otekli palec in ga v vodi dobro izpral. Potem je razvil iz papirja neko kot sneg belo cunjo, jo raztrgal in obvezal z njo ranjeni palec. Pa kako ti je znal obvezovati, kmetje so kar zijali. Nato je potegnil iz torbice še neko ploščato steklenico, jo odmašil in ponudil ženici:

Le krepko potegnite, to vas bo okrepčalo. Sreča vaša, da je bil to pik kakega malega gada, ki še ne vsebuje tako močnega strupa. Sicer bi bili sedaj že lahko mrtvi. Pojdite v posteljo in kmalu bo bolje.«

Ženica se je poslužila ponudene pijače in pila v debelih požirkih. Gospod pa je nato spravil steklenico, se obrnil po navzočih in z besedami: »Pamet, pamet, ljubi moji«, je zopet nadaljeval svojo pot.

Med začudenimi kmeti je bil edini Kajževčev pastir, ki je hudega gospoda vsaj nekoliko poznal. Pravil je, da hodi večkrat v repenjski gradič, med potoma pa ruje po travnikih razne vrste rož in druga zelišča. Po njegovem mnenju mora to »en dohtar biti, ki se na bolezni zastopi.«

Ženica je res ozdravela. Toda kmetje so bili trdno prepričani, da jo je ozdravil »zagovornik« iz Vodic. »Kaj bo tisti dohtar«, so modrovali, »njemu je bilo pač lahko tisto delo, ko je bil že preje ves strup panan!«

Pananje pa se tudi drugod dobro obnese, ne le pri kačjih strupih. Ako je pri živini nesreča, ako pobije toča, če žito slabo obrodi, če imajo krave premalo mleka, za vse take nesreče in neprilike se dostikrat ne išče vzrok naravnim potom. To je povzročil vrag, ali pa

posebno zloben človek, ki je z vragom v zvezi. Vse te nesreče se dajo panati, ako se najde človek, ki ima zadostno moč nad hudim duhom.

Posebna moč za pananje se pripisuje tudi duhovnikom. V Žirovnici je živel star župnik, ki je nekoč tožil svojemu prijatelju, da v času nevihte on niti skozi okno ne sme pogledati. »Kakor hitro«, je pripovedoval, »pokukam skozi okno, pa me že vidi eden ali drugi župljan in takoj završi med njimi: »Glej župnika, ravno sedaj pana točo!« (Dalje prih.)

Stanko Tomšič:

Obnašajmo se dostojno!

Slučaj je nanesel, da sem pred mesecem dni prisostvoval javni dražbi košnje velikega travnika. Kje je bilo to, ne bom povedal, ker nočem, da bi kdo mislil, da so v tistem kraju vsi ljudje taki. Tudi nočem napisati teh vrstic samo za ljudi v tistem kraju, temveč za vse one, ki še ne vedo, kaj se spodobi in kaj se ne spodobi, pa naj žive na Dolenjskem ali Gorenjskem ali na Štajerskem. Saj dobro vemo, da naletimo na take ljudi skoro povsod, kamorkoli pridemo v naši ožji domovini, seveda tu v manjšem, tam zopet v večjem številu.

Javna dražba košnje, ki mi je dala povod, da to pišem, je bila taka, kakor so pač vse dražbe na kmetih. Ob določeni uri so se zbrali na licu mesta lastnik, izklicevalec in ljudje, ki so se udeležili dražbe kot kupci. Ko je lastnik pojasnil pogoje, pod katerimi se košnja oddaja, je izklicevalec povedal vzklicno ceno prvega dela travnika. Takoj zavpije eden izmed kupcev: »šeststo dam, če hočete, če ne, pa požrite travo sami!« In podobnih besed sem slišal v 1 uri še mnogo, mnogo. Niso lete take besede le na lastnika travnika, obdelovali so se na tak način tudi kupci med seboj. Dasi nisem bil sam prav nič prizadet, so me te nespodobnosti hudo bolele. Videl sem zopet, kako majhna je srčna izobrazba velikega števila naših ljudi. Zato pišem o tem slučaju podrobneje.

Značilno za človeka, ki je izustil gorenje besede, je to, da je gnal baš on cene najbolj visoko. Iz tega se da sklepati, da mu cena ni bila tako zelo previsoka, kakor je kazal s svojimi besedami, temveč nasprotno, bila mu je še prenizka, ker jo je pozneje prav pridno gnal kvišku. Opazoval sem zato tega možaka natančnejše in videl, da se mu zdi še silno imenitno, če pove kakšno neotesanost in da je vse njegovo govorjenje pravzaprav samo zbirka psovk in grdih, ostudnih besed, kakršnih se olikan človek ne poslužuje niti tedaj, če je sam